

Popisi Pakračkog sandžaka 1565. i 1584., prevela i priredila
Fazileta Hafizović, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest –
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2021,
448 str.

U drugoj polovini 2021. godine Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, regionalne jedinice Hrvatskog instituta za povijest, objavila je publikaciju *Popisi Pakračkog sandžaka 1565. i 1584.* Izvore je priredila i s osmansko-turskog jezika prevela dugogodišnja istraživačica historije južnoslavenskog područja pod osmanskom upravom Fazileta Hafizović. Publikacija koja je predmet ovog prikaza predstavlja nastavak suradnje ove osmanistkinje s Podružnicom za povijest Slavonije, Srijema i Baranje koja je već ranije, 2016. godine, rezultirala objavljivanjem knjige *Požeški sandžak i osmanska Slavonija: sabrane rasprave*, gdje su na jednom mjestu objavljeni članci koje je tokom svog radnog vijeka ova autorica napisala i objavila o slavonskoj regiji. Potrebno je spomenuti da je za vrijeme rada u Orijentalnom institutu u Sarajevu, koji je trajao od 1976. do 2018. godine, Hafizović prevela i za štampu priredila *Popis sandžaka Požega 1579. godine* (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2001, 423 str.), *Opširni popis timara mustahfiza u tvrđavama Kliškog sandžaka iz 1550. godine* (Sarajevo: Naučnoistraživački centar Ibn Sina, 2014, 620 str.), *Popis sela sandžaka Krka, Klis i Hercegovina, oslobođenih od Mletačke Republike 1701. godine* (Zagreb – Sarajevo: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Orijentalni institut u Sarajevu, 2016, 517 str.). Na taj način Hafizović je brojne izvore osmanske provenijencije učinila lako dostupnim velikom broju istraživača i za ovu vrstu izvora itekako zainteresiranom širem čitalačkom auditoriju, pri tome zasluživši da se o njoj, uz Ahmeda Aličića, govori kao najznačajnijem i najproduktivnijem osmanisti u poslovima priređivanja i prevođenja izvorne građe s osmansko-turskog jezika u našem regionu u posljednjih nekoliko decenija.

Centralno mjesto u ovoj publikaciji zauzimaju dva osmanska katastarska popisa Pakračkog sandžaka, oba iz druge polovine 16. stoljeća. Riječ o popisima *Tapu tahrir defterleri* iz arhiva u Istanbulu koji trenutno ima službeni naziv *T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı*. Prvi je iz 1565. godine, nastao kao rezultat popisa sandžaka koji su u to vrijeme provodeni u Rumelijskom ejaletu, a čuva se pod signaturom BOA TTD No. 335. Drugi, koji se čuva pod signaturom BOA TTD No. 612, datira iz 1584. godine, kada je Pakrački sandžak bio dio novoformiranog Bosanskog ejaleta (1580. godine). Hafizović je napomenula da ova dva deftera ne predstavljaju potpune popise ovog sandžaka, nego da je riječ o “popisu dijela stanovništva, djelomično zemljoradničkog, a najvećim dijelom vlašskog statusa”.

Knjigu *Popisi Pakračkog sandžaka 1565. i 1584.* otvara “Predgovor” (str. 7-10) koji je napisao Stanko Andrić, historičar i urednik ovog izdanja. Nakon toga, slijedi “Uvod za prijevode pakračkih deftera” (11-18) u kojem se Hafizović ukratko osvrnula na povijest ovog sandžaka, osmanske prakse popisivanja, poteškoće s kojima se susretala prilikom priređivanja deftera za objavljivanje, dok je veću pažnju posvetila podacima o dva deftera na čijoj je obradi radila. Osim toga, autorica je pozvala i na dalja istraživanja i traganja za popisima koji se odnose na Pakrački sandžak, pri tome spomenuvši da se u arhivi Orijentalnog instituta u Sarajevu čuvaju fotokopije *Idžmal deftera zeameta i timara Bosne, Klisa, Pakraca i Hercegovine* koji još nije obrađen. Na tome mjestu je spomenula i zasluge Nenada Moaćanina, koji je svojom knjigom *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine* i brojnim člancima slične tematike, prema njenim riječima, čitateljima ponudio najpotpuniji pregled historije ovog područja pod osmanskom upravom. Hafizović nije propustila navesti ni istraživanja turskog historičara Selçuka Urala, koji je svoj magistarski rad, a kasnije i knjigu posvetio proučavanju historije Pakračkog sandžaka u 16. stoljeću oslanjajući se prije svega na defter iz 1565. godine. Čitateljima je radi boljeg snalaženja ponuđen “Tumač korištenih simbola i kratica” (str. 19). Centralno mjesto zauzimaju “Popis 1565.” (21-194) i “Popis 1584.” (195-375), u kojima se nalaze popisi sljedećih nahija: Cernik, Drenovci, Pakriče (Pakrac), Bela Istina

(Bila Istina), Kutinovci, Šagovina, Podbučje, Sirče (Sirač), Dobrokuća (Dobrokućani), Čaklovci, Istubčanica (Istupčanica), Pakarska Srdel, Kontovac i Podvrški. U dijelu “Preslici rukopisa (izbor)” (377-400) nalaze se faksimili pojedinih stranica iz popisa, dok od izuzetne koristi čitateljima može biti i bogat rječnik manje poznatih termina (401-414). Na kraju se nalaze pobrojani izvori i literatura koje je Hafizović koristila prilikom obrade popisa (415-417), sažetak na engleskom jeziku (418-422), indeks geografskih imena (423-447) i bilješka o autorici knjige (448).

Još je 2018. godine Nenad Močanin skrenuo pažnju na rasprave koje se u historiografiji vode o značaju *tapu tahrir* deftera kao izvora za proučavanje prošlosti. Rasprave, koje se kreću od glorificiranja do minimiziranja značaja ove vrste izvora, vjerovatno će nastaviti da izazivaju suprotstavljena mišljenja među historičarima u budućnosti. Ipak, ovu vrstu izvora ne bi trebalo u potpunosti potcijeniti jer njihovo korištenje, uz odgovarajući kritički odnos, može biti od koristi prilikom izučavanja brojnih tema iz prošlosti. Pri tome bi svakako bilo važno napustiti trend, zadržan do danas, a primjetan u pojedinim knjigama u našoj državi i regionu, čiji autori u većem dijelu svojih knjiga prepričavaju defter, bez konkretne i korisne analize te promišljanja koja bi ukazivala na to zbog čega je neki prepričani podatak iz deftera koristan. Ako bi neki istraživač odlučio svoju karijeru, između ostaloga, posvetiti obradi i priređivanju deftera, mišljenja sam da publikacija *Popisi Pakračkog sandžaka 1565. i 1584.* može predstavljati jedan od boljih primjera na koji način je moguće javnosti prezentirati konačan rezultat rada na nekom defteru.

Amer Maslo